

Exemples internacionals de referèndums

1. Quebec (1980 i 1995)

Els dos referèndums celebrats al Quebec han estat punts de referència per l'independentisme català com a model pacífic i democràtic de procés d'alliberament nacional. Malgrat el resultat, en ambdós casos contrari a la independència, molts catalans han volgut creure que el nostre país podia seguir un camí semblant.

Efectivament Catalunya pot aprendre molt de l'experiència quebequesa. D'una banda som dos països amb una llengua pròpia i diferenciada que ha de competir amb la segona i tercera llengua més parlades al planeta, amb les dificultats que això comporta (tot i que pertànyer a la comunicat francòfona dóna més possibilitats que fer-ho amb l'equip català-valencià-balear). A més, a diferència d'exemples que veurem posteriorment les similituds de les societats catalana i quebequesa són infinitament superiors a les que hi pugui haver amb Montenegro o el Tímor. Aquests paral·lelismes fan força interessant no sols l'anàlisi de les preguntes usades en els dos referèndums sinó també els arguments usats per sobiranistes i unionistes, que seran estudiats en altres debats.

Centrant-nos pròpiament en les convocatòries realitzades, a primer cop d'ull ja s'aprecia que el redactat de les preguntes va variar força entre les dues consultes proposades pel govern quebequès. Al 1980 es va optar per un model de pregunta llarg i amb una introducció que podia dificultar-ne la comprensió:

"El govern del Quebec ha fet conèixer la seva proposta d'arribar, amb la resta del Canadà, a un nou acord fonamentat sobre el principi de la igualtat dels pobles. Aquest acord permetria al Quebec adquirir el poder exclusiu de fer les seves lleis, de fixar els seus impostos i establir relacions exteriors, o sigui, la sobirania, i a la vegada mantenir amb el Canadà una associació econòmica que comporti la utilització de la mateixa moneda. Tot canvi d'estatus polític resultant d'aquestes negociacions serà sotmès a la població per referèndum. En conseqüència, dóna vostè el mandat al govern del Quebec de negociar l'acord proposat entre el Quebec i el Canadà?"

En canvi quinze anys després es va escollir un model més senzill i entenedor:

"Està vostè a favor de la llei adoptada per l'Assamblea Nacional declarant la sobirania del Quebec?"

A banda de la diferència evident de format i longitud del text també hi ha una altra diferència important. Al 1980 es fa una pregunta de futur, és a dir, es demana a la ciutadania si a partir del referèndum el govern quebequès pot iniciar un procés amb el govern canadenc. Un procés que s'intenta concretar amb una introducció excessivament llarga i feixuga que pretén, sense gaire èxit, aclarir quina serà la base de negociació. A més ja anuncia que el resultat de les negociacions finalitzarà amb una altra consulta popular.

En canvi al 1995 la pregunta és de ratificació d'una llei promoguda pel parlament quebequès. No podem saber amb certesa quin era el grau de coneixement que tenia la població sobre el contingut de la llei, però com a mínim podia consultar-la i, per tant, es pronunciava sobre un tema concret i debatut al seu parlament amb els corresponents posicionaments dels seus parlamentaris.

La diferència de vots favorables a la independència entre els dos referèndums va ser de 9 punts (40,44% al 1980 i 49,44% al 1995). Evidentment no es pot atribuir aquest augment únicament al redactat i intencionalitat de la pregunta, però tampoc s'ha de descartar que l'electorat, especialment aquell més indecís, premiés la claredat i concreció de la segona consulta.

2. Tímor Oriental (1999)

A diferència de l'exemple anterior, el Tímor i el seu procés no ha estat mai usats de referent. No tant sols per la tràgica situació viscuda per aquest país sinó per les enormes diferències que existeixen entre la societat catalana i la del Tímor.

Malgrat aquest fet val la pena observar com en aquesta ocasió, i no és un fet gaire habitual, no existia un únic redactat amb dues opcions (el vot blanc o l'abstenció no els compto), sinó dos redactats diferents, un favorable al procés d'independència i un altre de contrari, o per ser més exactes un de favorable a l'autonomia i un altre de contrari:

Butlleta 1: *“Accepta vostè l'autonomia especial proposada per a Tímor Oriental dins de l'Estat Unitari de la República d'Indonèsia? ACCEPTO”*

Butlleta 2: *“Rebutja vostè l'autonomia especial proposada per a Tímor Oriental, comportant la separació de Tímor Oriental d'Indonèsia? REBUTJO”*

El resultat de la consulta, ja que una de les condicions que va imposar el govern d'Indonèsia va ser evitar el terme referèndum, va ser que el 21,5% del timoresos es van mostrar a favor de l'annexió a Indonèsia mitjançant una autonomia especial, i el 78,5% es van mostrar contraris a aquesta unió i, per tant, favorables a la independència del seu país.

Val la pena recordar que, amb l'excepció d'Austràlia, la comunitat internacional mai va reconèixer el Tímor com a part d'Indonèsia, per tant es partia d'una situació d'independència i el que es demanava amb la consulta és si es volia modificar aquesta teòrica independència i s'acceptava un status d'annexió a Indonèsia. És interessant aquest aspecte ja que la majoria de referèndums sobiranistes parteixen de la situació inversa, és a dir, la ciutadania d'un territori no-independent és consultada per modificar aquesta situació.

L'altre aspecte destacable és que el rebuig a pertànyer a Indonèsia és molt explícit, mentre que en altres situacions es busquen redactats menys agressius, en aquest cas es va optar per una fórmula que no maquillés un sentiment àmpliament hostil cap a les tesis unionistes.

3. Montenegro (2006)

El darrer dels exemples internacionals escollits és el més proper cronològicament i geogràfica. Tot i que la situació catalana i montenegrina són difícilment comparables val la pena recordar que és l'únic exemple europeu recent i el paper jugat pels estats membres de la UE ha de ser considerat referent, o fins i tot precedent, del que poden adoptar en els processos d'independència del continent dels propers anys.

El redactat de la pregunta és clar i montenegrí:

“Vol que Montenegro sigui un estat independent amb total legitimitat internacional i legal?”

Hi ha dos elements prou interessants a tenir en compte en aquest redactat. D'una banda en aquesta ocasió, a diferència dels exemples anteriors, es parla d'un "estat independent" sense matisos ni altres explicacions, deixant clar el que s'està votant. Aquesta fórmula sovint és evitada per determinats sectors independentistes (de tot el món) que cerquen fórmules alternatives més "lights".

L'altre element a tenir en compte és la referència explícita a la legalitat i legitimitat internacional. Evidentment la història recent dels Balcans aconsellava esvair qualsevol possibilitat d'una enèsima confrontació bèl·lica i per aquest motiu es va acceptar l'arbitratge europeu i les condicions, algunes clarament antidemocràtiques, que va imposar la UE.

Els resultats, ja coneguts per tothom van donar un 55,5% de vots favorables i un 44,5% de vots en contra, i van penjar la pilota a la teulada europea que ara haurà de garantir als montenegrins que allò que van pactar i acceptar ha de ser respectat també pels contraris a la seva independència.

4. Conclusions

D'aquests tres exemples internacionals en podem treure una sèrie de conclusions que poden ajudar Catalunya a preparar el repte d'organitzar un referèndum d'independència.

a. La importància dels fets consumats: En el cas quebequès hem vist com és més senzill ratificar una proposta ja debatuda, informada i, per tant, coneguda per la població, que no demanar carta blanca per a un procés de futur incert. Un referèndum que planteja obrir un període constituent pot no ser compartit per la ciutadania, mentre que la ratificació d'una proposta ben estructurada i on tots els partits han pogut posicionar-se planteja més inconvenients als immobilistes.

b. Less is more: La concreció i senzillesa de la pregunta sempre ajuda i els eufemismes no tenen per què obtenir millors resultats que les preguntes formulades de forma clara. Les conseqüències i els processos de l'endemà del referèndum han de ser expressats i debatuts durant el període de campanya fent-se innecessaris en el redactat de la pregunta.

c. L'ou o la gallina?: Aquesta és un pregunta més fàcil de respondre en biologia que en política o en història. Què és primer la independència o la dependència?

En el cas català sembla evident i, agafant l'exemple del Tímor, potser ens hem de plantejar si el que es demana a la població és la independència o la unió. En aquest sentit es pot donar un escenari on la independència sigui proclamada per via parlamentària i el que es preguntí en el referèndum és si es vol tornar a formar part d'Espanya o no, obligant a que siguin els unionistes els que s'esforcin en explicar els aspectes positius de la dependència.

d. Més europeus que ningú: L'exemple montenegrí ens mostra com acceptar l'arbitratge de la UE té inconvenients però també avantatges, ja que un cop els estats europeus han posat unes condicions i els independentistes les accepten ja no queden excuses per no tirar endavant un procés de constitució d'un estat propi. Les condicions imposades són una arma de doble tall que dificulten el procés d'emancipació però al mateix temps el legitimen. Qui pot oposar-se a la possibilitat de formar part de l'estat més modern i recent d'Europa?

e. No ve d'un pam: Finalment, tot i que no és un element de la pregunta, cal recordar que en el cas de Montenegro, i diria que sense precedents en les democràcies modernes, una opció necessitava un 10% més de vots que la contraria per tal de guanyar la consulta, ja que mentre els unionistes només necessitaven un 45% dels vots per guanyar el referèndum, els independentistes havien d'arribar al 55%. Aquest precedent ha estat molt criticat, i amb raó, per tots els veritables demòcrates, però també hem de tenir en compte que és un element reversible. Si una veritable democràcia ja no es basa en el 50%+1 que s'aplica a tot arreu, per quin motiu han de ser els unionistes els que en surtin beneficiats? Dit en altres paraules, si a Catalunya se sotmet a ratificació la Constitució Espanyola vigent, es pot demanar que el SI hagi d'arribar al 55% o 60% per tal de no deixar dubtes sobre les adhesions al text, i en cas contrari el país es veuria legitimitat per obrir un nou període constituent. Bé, probablement una proposta així seria acusada d'antidemocràtica pels mateixos que avalen el 55% montenegrí però podria ser usada com a vacuna per evitar quotes unionistes.